

Cultural and Leisure Activity as a Factor of Preservation of Ukrainian Identity

Svitlana Kushniruk

*Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Dragomanov National Pedagogical University (Ukraine Kyiv)*

Vanda Vyshkivska

*Ph.D., Associate Professor
Dragomanov National Pedagogical University (Ukraine Kyiv)*

Aleksandra Voinalovych

*Ph.D., Associate Professor
Dragomanov National Pedagogical University (Ukraine Kyiv)*

Abstract

The article proves that cultural and leisure activities as one of the important components of the functioning of society, has a great power of semantic and emotional impact on the individual. The great variety of its forms, means and methods allows conveying to people the ideas of spiritual wealth of society. The content of cultural and leisure activities is due to the needs of society in improving the social relations, the need to preserve Ukrainian identity in the context of globalization, the need to develop diverse abilities of people through the productive organization of their leisure time.

It was found that cultural and leisure activities, which in their content and structure involves a variety of entertainment and recreational activities, creates conditions for identifying and satisfying the freedom to choose personal leisure needs and interests, is a process of cultural creation (creation, dissemination and increase of cultural values), which should stimulate the development of creative individuality.

It has been proved that in order to preserve the Ukrainian cultural identity, it is necessary to improve the cultural and leisure sphere, because it is in it that folk customs, holidays, folklore, traditions, and rites are most reproduced.

Keywords: cultural and leisure, globalization, social phenomenon, national identity, Ukrainian cultural identity, personality education, moral values

Трансформації всіх сторін життя суспільства призвели до зміни соціокультурної ситуації у сфері організації культурного дозвілля. Уявлення про культуру як спосіб і продукт діяльності людини актуалізують її як сутнісну ознаку людини і суспільства. У рамках цього підходу людська культура – це рівень організації життєдіяльності людей, виражений у продуктах матеріального та духовного виробництва, а також у характері оволодіння прийомами та процедурами всіх видів

діяльності людини. Людина стає особистістю в процесі інкультурації та соціалізації, опановуючи культуру і набуваючи соціальних якостей.

На початку третього тисячоліття людина опинилася у процесі інтеграції безлічі соціальних та культурних світів, контури яких дедалі більше «розмиваються» у зв'язку з глобалізацією культурного простору. Тому учені наголошують на значущості сформованості ідентичності як діалектичного процесу інтеграції та диференціації, що сприяє зближенню культур, розширенню комунікативного простору, духовному розвитку особистості, отриманню нових знань, розвитку технологій.

Водночас виникає і чимало деструктивних тенденцій, які зачіпають не тільки соціальні відносини, а й внутрішній світ людини, що може призвести до її дезорганізації та дезорієнтації. Тому велике значення в цих умовах набуває національно-культурна ідентичність, яка формується на підставі «співвідношення з відомими зразками та цінностями, які приймаються як «свої», або відкидаються як «чужі». Проблема ідентичності сьогодні особливо актуальна, оскільки «уявлення людини про себе, про своє місце у світі та про «інших» формують моделі індивідуальної та групової поведінки.

Основним дискурсом як науки, так і повсякденного життя вважає проблему ідентичності В. Пилиппович. Науковець зазначає, що проблема ідентичності в процесі глобалізації включає визначення свого місця в транснаціональному економічному просторі, культурну ідентичність, а також персональну ідентичність [9]. Глобалізація є найсильнішим випробуванням для національної та культурної ідентичності, основним засобом подолання якого виступають діалог та спадкоємність культур.

Як складне багатовимірне і багатофункціональне явище, ідентичність включає всю сукупність взаємовідносин і зв'язків особистості в навколишньому середовищі, тим самим опиняючись всередині соціокультурної дійсності і поєднуючи в собі поняття: особа, культура і суспільство. Звідси виокремлюється два види розвитку національної культури: по-перше, як неповторної, унікальної за формою і за змістом, а по-друге, як частини світової культури, яка виявляє себе в ній. Таким чином, кожна культура йде своїм шляхом до вдосконалення загальноприйнятих людських цінностей. Це дозволяє говорити про культурну ідентичність, суть якої полягає в усвідомленому визнанні особистістю відповідних культурних норм та зразків поведінки, ціннісних орієнтацій та

мови, розуміння свого «Я» з позицій тих культурних характеристик, які прийняті в даному суспільстві, в ототожненні себе з культурними зразками конкретного товариства.

Реалізація завдання збереження культурної ідентичності неможлива без ефективного використання вільного часу, що є продуктивним способом зближення інтересів різних особистостей, соціальних груп [16].

Відтак, культура дозвілля - важлива сфера людського життя, регульована системою соціальних інститутів та культурних установ. Організоване, з соціально-значущою метою дозвілля виступає педагогічною та соціальною підтримкою підростаючої особистості, сприяє формуванню у неї активного, свідомо-творчого ставлення до навколишнього світу, а також є засобом задоволення різноманітних потреб. Адже дозвілля будується на організованому спілкуванні, несе у собі глибокий соціальний (часто педагогічний) зміст, виконує культурно-освітнє, розвивальне призначення, а також дозволяє розкрити естетичний, духовно-моральний та фізичний потенціал особистості.

В основі організації дозвілля – предметно-духовна діяльність, різноманітними видами якої заповнюється дозвілля. Тому так важливо, аби майбутні фахівці вміли організувати для дитини таке культурно-дозвільне середовище, яке стане для неї органічною частиною її життя і дозволить повніше реалізувати себе та свої інтереси [4; 14].

Теоретико-практичним аспектам культурно-дозвільної діяльності присвячена велика кількість наукових досліджень. Так, у роботах І.Белецької знайшли відображення соціально-філософські проблеми організації сфери дозвілля молоді [3]. Над конкретизацією змісту культурно-дозвільної діяльності, пошуком форм і методів її організації працювали А. С. Воловик, В. І. Воловик, В. М. Григор'єв, І. Н. Єрошенков та ін.

Метою статті є з'ясування ролі культурно-дозвільної діяльності у збереженні української культурної ідентичності в умовах глобалізованого суспільства.

Поняття «культурно-дозвільна діяльність» утвердилося у науковому обігу з початку 80-х рр. ХХ ст. Його поява стала логічним наслідком теоретичного осмислення проблеми дозвілля, визначення його сутності як одного з видів людської діяльності.

Як засвідчує аналіз наукової літератури, поняття «дозвілля» тісно пов'язане з поняттям «культури вільного часу» чи «культури дозвілля».

Так, А.Д. Жарков визначає культуру дозвілля як багатовимірне соціальне явище, як систему зі створення, збереження, поширення та споживання духовних цінностей, норм, знань, а також значень та символів.

Як час духовного розвитку особистості, який надає їй можливість вільного вибору суспільно значущих ролей (через спеціально організовану діяльність), потрактовують «культуру дозвілля» Г. С. Костюк, В. О. Сухомлинський.

На думку Г.А. Аванесової, культура дозвілля – це збалансована за різними видами рекреаційної та розважальної активності і сповнена соціально значущого змісту організація вільного часу [1].

М.О. Аріарський, своєю чергою, розглядає культуру дозвілля як:

- складну якість особистості, що характеризується сукупністю прояву самостійності мислення та діяльності, функціональної та інтелектуальної активності, творчих прагнень у контексті реалізації прогресивного процесу відпочинку та подальшого саморозвитку, продуктивного впливу на оточуючих;
- інтегральну якість особистості, що відображає потребу та вміння конструктивно використовувати свій вільний час, що реалізується в активному відпочинку, задоволенні та постійному піднесенні духовних потреб за допомогою репродуктивної та творчої діяльності з освоєння культурної спадщини людства, створення культурних цінностей та розвитку своїх сутнісних сил [2].

У трактуванні В. Я. Суртаєва, культурно-дозвіллева діяльність є одним із найважливіших засобів реалізації сутнісних сил людини та оптимізації соціально-культурного середовища, яке її оточує. У такій діяльності, як правило, інтегруються процеси перетворення, пізнання та оцінки навколишнього світу [12].

Водночас ряд українських науковців (І. Бех, А. Богуш, Л. Кондрашова, В. Кузь, О. Сухомлинська, Т. Сущенко та ін.) зауважують, що дитяче дозвілля, яке здійснюється в умовах неформального спілкування, виявляє свою сутність як об'єкт педагогічних зусиль сім'ї, школи, спеціальних позашкільних закладів (клуби, музеї, бібліотеки тощо).

Таким чином, культура дозвілля - це здатність особистості до вироблення якісного нового, власного підходу, задумів та рішень щодо організації свого вільного часу. Як

результат педагогічного впливу та самовиховання, культура дозвілля є складовою інтелектуальних, емоційних та вольових факторів, які одночасно діють на організатора вільного часу та об'єкта його впливу, який послідовно перетворюється на суб'єкт соціально-культурної творчості.

Найбільш цілісним є вивчення феномену культурно-дозвілдової діяльності з позицій структурно-функціонального підходу, оскільки він ґрунтується на дослідженні соціальних феноменів як структурованих соціальних систем. За логікою структурно - функціонального підходу культурно-дозвілдова діяльність постає як окрема система, покликана виконувати у суспільстві цілий спектр специфічних завдань, зокрема стимулювання духовного розвитку особистості.

І.В.Петрова зауважує, що, беручи до уваги виключну значущість дозвілля для розвитку особистості, європейські країни проголосили ХХ століття «цивілізацією дозвілля» та визначили пріоритетні напрями розвитку дозвілдової сфери. В першу чергу, мова йшла про розширення мережі закладів, які долучені до питання організації дозвілдової сфери та удосконалення змісту дозвілля, що зумовлює його ефективність для процесу формування соціальної активності суб'єктів [8]. При чому у більшості країн Європи дозвілдова діяльність почала розвиватися через громадські добровільні об'єднання, що, своєю чергою, посприяло утвердженню демократичних ідей у досліджуваному виді діяльності. ХХІ століття продовжило започатковану ініціативу.

Культурно-дозвілдова діяльність має і свою специфічну структуру.

А.Д. Жарков у структурі дозвілля виділяє суспільно регульовану (колективна творчість, навчання, заняття фізкультурою та спортом, культурне споживання, розваги та відпочинок) та особистісно регульовану (індивідуальна творчість, самоосвіта, індивідуальне культурне споживання, товариські, дружні зустрічі, різні види розваг, пасивний відпочинок, заняття у неформальних об'єднаннях) частини [5].

На думку Ю.А. Стрельцова, до структурних елементів дозвілля можна віднести: споживання культурних цінностей, самоосвіту, культурно-творчі заняття, ігрову діяльність, дозвілля спілкування, пасивний відпочинок [11].

У структурі дозвілля Тріюдін В.Є. пропонує виділити такі види: розважальне, інтелектуальне, оздоровче та естетичне [13].

Охарактеризуємо кожен із зазначених видів детальніше.

Розважальний вид дозвілля – це традиційний спосіб проведення дозвілля. Розвагою можна назвати такі форми діяльності, які приносять задоволення, дають змогу відволіктися від роботи, повеселитися (конкурсні та ігрові програми, шоу, культурно-масові заходи, дискотеки, нічні клуби). Вміти організувати колективний відпочинок – означає включити кожную людину у спільну діяльність, поєднати її особисті інтереси з інтересами інших людей. Ефективність такого виду дозвілля значною мірою залежатиме від інтересів людей, їхнього вміння відпочивати, знімати психологічне напруження.

Під інтелектуальним дозвіллям мається на увазі збагачення особистості різними джерелами інформації, до яких належить наукова і художня література, преса, кіно, радіо, телебачення, Інтернет. Означений вид дозвільної діяльності відіграє важливу роль у розвитку культури, оскільки формує творчий спосіб мислення, сприяє вільному вибору професії, заснованому на особистісних і суспільних інтересах.

Спортивно – оздоровче дозвілля – це одна з форм активного відпочинку, зміст якої представлено різноманітними видами фізичних вправ (гімнастикою, рухливими та спортивними іграми), що виконуються у поєднанні з елементами театральності, хореографії, співу, жартівливих вікторин та атракціонів [10].

Зауважимо і про те, що сьогодні важко переоцінити і роль художньо - естетичного виду дозвілля у житті людини і суспільства, адже саме таке дозвілля виступає тим фундаментом, на основі якого формуються світоглядні переконання і духовні цінності особистості, визначається стиль життя. Неабиякими можливостями щодо естетичної освіти молоді, враховуючи її інтереси, володіють культурно-дозвільні установи, у тому числі, центри дитячо-юнацької творчості, творчі майстерні, клуби, студії та інші об'єднання, що сприяють вихованню естетичної культури молодого покоління.

Стрельцов Ю.А. виділяє і основні соціокультурні функції дозвільної діяльності. Перша з них – рекреаційна, що включає регенерацію як відновлення затрачених фізичних сил і релаксацію, спрямовані на зняття психічної втоми. Наступна – розважальна - сприймається як особливий вид дозвільних занять, покликаних дати людині можливість повеселитися, поліпшити настрій, зняти психологічне напруження. Виокремлює учений і функцію вдосконалення. А також говорить про функцію вільного

часу, безпосередньо пов'язану з його «необов'язковістю»: дозвілля покликане створити у індивіда відчуття свободи від примусу фізіології, соціуму, культури, дати можливість свободи вибору у прояві особистісних якостей та потреб (нехай і у певних рамках, встановлених культурою) [11].

З огляду на означені функції, науковцями пропонуються такі принципи організації культурного дозвілля: - поєднання відпочинку з вихованням та просвітництвом (вікторини, ігрові, конкурсні та пізнавальні програми та ін.); - свобода вибору форм дозвілля (аматорські об'єднання, клуби за інтересами, гуртки, організація екскурсійної діяльності, волонтерської допомоги музеям та галереям, масові свята, вечори відпочинку) та ін.

На сьогодні в Україні тривають досить суперечливі зміни в організації культурно-дозвіллевої діяльності. З одного боку, триває скорочення культурно-дозвіллевої мережі (бібліотек, музеїв, клубів, будинків культури, центрів народної творчості), а з іншого – з'являються інноваційні центри дозвілля, нові форми та методи дозвіллевої діяльності, розвивається віртуальне дозвілля, яке стає більш актуальним серед молоді. Відтак, має бути створене педагогічно комфортне середовище, яке б створювало можливості для самореалізації, переживання індивідуальної ситуації успіху, а взаємини між учасниками освітнього процесу набували характеру взаємного збагачення [6; 15]. Створення творчої, доброзичливої атмосфери передбачає забезпечення оптимального спілкування між викладачами та учнями як єдиного психологічного ключа у вибудовуванні процесу педагогічного спілкування, співтворчості між учасниками освітнього процесу [14].

Таким чином, культурно-дозвіллева діяльність – це складна, багатокomпонентна система, що включає цілі, функції, зміст, технологію і методику організації вільного часу і виступає засобом формування моральних цінностей людини, її культури, кола духовних потреб та інтересів. На разі суттєво змінюється структура соціокультурної дозвіллевої діяльності: вона звільняється від заорганізованості, адміністрування, поверхневості та набуває гуманістичного загальнолюдського змісту, актуалізує індивідуальну своєрідність, національну самобутність, авторське начало в культурній діяльності. Ця ситуація передбачає глибоке переосмислення суспільної значущості

культурно-дозвіллевої діяльності як чинника збереження української ідентичності, підвищення культури кожної особистості зокрема і суспільства у цілому.

Актуальною залишається необхідність розробки теоретико-методологічних, методичних та організаційно-управлінських аспектів організації культурно-дозвіллевої діяльності, яка має по-новому задовольняти соціальні потреби населення, утверджуючи нові, більш високі стандарти життя.

References

1. Avanesova H.A. *Kulturno-dosuhovaia deiatelnost: Teoriya y praktyka orhanyzatsyy: ucheb.dlia vuzov* [Cultural and leisure activities: Theory and practice of organization: textbook for universities] / H.A. Avanesova. M.: Aspekt-Press, 2011. 76 s.
2. Aryarskyi M.A. *Prykladnaia kulturolohiya* [Applied Culturology] / M.A. Aryarskyi: SPb: Eho, 2001. 287 s.
3. Bieletska I. V. *Osoblyvosti molodizhnoho dozvillia na suchasnomu etapi* [Features of youth leisure at the present stage] //Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedahohichni nauky, 22(8). 2012. S. 220–229.
4. Vyshkivska V.B. *Subiektyvnist studentiv u navchalnomu protsesi–neobkhidna umova formuvannia profesiinoi kompetentnosti* [Subjectivity of students in the educational process is a necessary condition for the formation of professional competence]// Naukovyi chasopys NPU imeni M.P.Drahomanova. 2008. Vyp.8 (18). C. 2-4.
5. Zharkov A. D. *Kulturno-dosuhovaia deiatelnost kak samostoiatelnaia otrasl pedahohycheskoi nauky* [Cultural and leisure activities as an independent branch of pedagogical science] //Obrazovanye y obshchestvo, 2007. №2 S. 98-104
6. Kushniruk S.A. *Konkurentospromozhnist maibutnikh uchyteliv yak pokaznyk yakosti vuzivskoi pidhotovky* [Competitiveness of future teachers as an indicator of the quality of university training] // Istoryko-pedahohichni studii: Naukovyi chasopys / hol. red. N.M. Demianenko. K.: Vyd-vo NPU imeni M.P.Drahomanova, 2011. Vyp. 5. S.150-155.
7. Oliinyk H. *Teoretychni osnovy formuvannia kulturno-dozvillievoi diialnosti studentskoi molodi* [Theoretical foundations of the formulation of the cultural and complementary spirit of student youth] //Social Work and Education. №3(2). 2017. S.136–145.
8. Petrova I. V. *Kulturno-dozvillievi praktyky naseleennia suchasnoi Ukrainy: tendentsii ta priorityty* [Culturally-adjusted practices of the population of the modern Ukraine: tendencies and priorities] // Kultura i suchasnist. № 1. 2011. C.108–112.
9. Pylyppovych V. *Epokha hlobalyzatsyy y kryzys ydentychnosti. Ysto-ryia otechestvennoi y myrovoi psykhohycheskoi mysly: postyhaia proshloe, ponymat nastoiashchee, predvydet budushchee* [The era of globalization and the crisis of identity. The history of domestic and world psychological thought: comprehending the past, understanding

the present, foreseeing the future]. M, 2006. Электронный ресурс:
<http://www.psych.ru/catalog/is2/element.php?ID=1210>.

10. Rosenko S.Y. Velydynskiy V.H. *Sportyvno - ozdorovytelnye usluhy: svoeobrazye v kontekste servysnoi deiatelnosti* [Sports and recreation services: uniqueness in the context of service activities] / S.Y. Rosenko, V.H. Velydynskiy // Ученые записки университета им. П.Ф. Лешафта. 2014. № 12 (118). С. 181- 186.

11. Streltsov Yu.A. *Kulturolohiya dosuha: ucheb.posobye* [Culturology of leisure: textbook] / Yu.A. Streltsov. M.: MHUKY, 2002. 90 s.

12. Surtaev V.Ia. *Molodezh kak ob'ekt y sub'ekt kulturnoi polityky* [Youth as an object and subject of cultural policy] / V.Ia. Surtaev. SPb.: Yzdanye Sankt-Peterburhskoho gosudarstvennogo unyversyteta kultury y yskusstv, 2008. S.39.

13. Tryodyn V. E. *Klub y svobodnoe vremia* [Club and free time] / V.E. Tryodyn. M.: 1982. 92 s.

14. Vyshkivska V., Kushniruk S.A. Development of Future Teachers` Professional Thinking by Means of Task Approach to Organization of Educational Process // Intellectual Archive. Toronto: Shiny Word.Corp. (Canada). 2020. Vol.9. No. 1. P. 200-210. https://www.doi.org/10.32370/IA_2020_01_17

15. Kushniruk S.A. Formation of readiness for research activity of students in the process of general-pedagogical preparation. Science and practice: Collection of scientific articles. Thorpe Bowker. Melbourne, Australia, 2016. C. 262–267.

16. Kushniruk S.A. Normative and legal frameworks of students' scientific and research activity in pedagogical universities of Ukraine(the 20th – beginning of the 21st century) / S.A. Kushniruk // Perspective directions of scientific researches: Collection of scientific articles. Agenda Publishing House, Coventry, United Kingdom, 2016. P. 302–305.